সমষ্টিবাদী অৰ্থবিজ্ঞান পৰিচয়

উচ্চতৰ মাধ্যমিক দ্বিতীয় বাৰ্ষিকৰ পাঠ্যপুথি

অসম উচ্চতৰ মাধ্যমিক শিক্ষা সংসদ

ৰাষ্ট্ৰীয় শৈক্ষিক গৱেষণা আৰু প্ৰশিক্ষণ পৰিষদৰ দ্বাৰা পাঠ্যপুথিৰ আধাত

প্ৰথম প্ৰকাশ ঃ
মে’, ২০১১
চতুৰ্থ প্ৰকাশ ঃ
জুলাই, ২০১৭

মূল সংস্কৰণ ঃ
© ৰাষ্ট্ৰীয় শৈক্ষিক গৱেষণা আৰু প্ৰশিক্ষণ পৰিষদ

অধিগৃহীত ঃ
© অসম উচ্চতৰ মাধ্যমিক শিক্ষা সংসদ, ২০১০

মূল্য ঃ ৯৪.০০ টকা

মুদ্ৰণ ঃ ৭০ জি.এছ. এম.
বেটুপাত ঃ ১৫০ জি.এছ. এম.

প্ৰচ্ছদ ঃ ধীৰাজ ডেকা

অসম উচ্চতৰ মাধ্যমিক শিক্ষা সংসদৰ
সচিবৰ দ্বাৰা প্ৰকাশিত
বামুণীমৈদাম, গুৱাহাটী-৭৮১০২১

মুদ্ৰক ঃ আৰ্ট এন ইমেজ

অসম উচ্চতৰ মাধ্যমিক শিক্ষা সংসদৰ হৈ
অৰুনোদয় প্ৰকাশন
পাণবজাৰ, গুৱাহাটী-১

সৰ্বস্বত্ব সংৰক্ষিত

■ প্ৰকাশকৰ অনুমতি অবিহনে এই প্ৰকাশনৰ যিকোনো অংশৰ ছপা কৰা কাৰ্য অথবা ইলেট্ৰ’নিক মাধ্যম, যান্ত্ৰিক মাধ্যম, ফটো প্ৰতিলিপি, ৰেকৰ্ডিং নাইবা আন কোনো উপায়েৰে পুনঃপদ্ধতিৰ সহায়ত ইয়াৰ সংগ্ৰহকৰণ অথবা সংবৰ্ধন কৰাটো নিষিদ্ধ।

■ এই কিতাপখনৰ বিক্ৰী এই চুক্তিসাপেক্ষে কৰা হৈছে যে প্ৰকাশকৰ আগতীয়া অনুমতি অবিহনে এই কিতাপখন ইয়াৰ নিজা বেটুপাত, ‘বাইণ্ডিঙ’ৰ বাহিৰে অন্য কোনো প্ৰকাৰে ব্যৱসায় কৰিব, ভাড়া দিব, পুনৰ বিক্ৰী কৰিব নাইবা ধাৰলৈ দিব নোৱাৰিব।

■ এই পুথিখনৰ উচিত মূল্য এই পৃষ্ঠাতে ছপা কৰিব লাগিব। ৰবৰৰ ‘ষ্টাম্প’, ষ্টিকাৰ মৰা বা অন্য কোনো প্ৰকাৰে অংকিত যিকোনো সংশোধিত মূল্যই অশুদ্ধ হ’ব আৰু বিবেচিত নহ’ব।

ভূমিকা

অৰ্থনীতিৰ বিশ্বায়ন, তথ্য প্ৰযুক্তিৰ নিত্য-নতুন উদ্ভাৱন আৰু উৎপাদন প্ৰক্ৰিয়াত নতুন প্ৰযুক্তি ব্যৱহাৰৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত ৰাষ্ট্ৰীয় শৈক্ষিক গৱেষণা আৰু প্ৰশিক্ষণ পৰিষদে ২০০৫ বৰ্ষত প্ৰথম শ্ৰেণীৰ পৰা দ্বাদশ শ্ৰেণীলৈ নতুন ৰাষ্ট্ৰীয় পাঠ্যক্ৰমৰ (National Curriculum Framework 2005 or NCF-2005) প্ৰস্তুত কৰি উলিয়াইছে। এই গাঁথনিৰ জৰিয়তে উন্নয়নৰ বিষয় আৰু আন আন সামাজিক প্ৰসংগসমূহ সামৰি ৰাজ্যসমূহৰ পাঠ্যক্ৰম, পাঠ্যসূচী, শিক্ষণ-শিকন সামগ্ৰী আৰু শিক্ষকৰ অভিযোজিত আদান-প্ৰদান কৌশলৰ বাবে অৰ্হতা বৃদ্ধি কৰিবলৈ যত্ন কৰা হৈছে। ৰাষ্ট্ৰীয় শৈক্ষিক গৱেষণা আৰু প্ৰশিক্ষণ পৰিষদে পাঠ্যক্ৰমৰ লগত ৰজিতা খুৱাই পাঠ্যপুথিৰ লেখীয়া মুদ্ৰণ আৰু অন্যান্য অমুদ্ৰণ (Non-printing) শিক্ষণ-শিকন সামগ্ৰী প্ৰস্তুত কৰি উলিয়াইছে। অসম উচ্চতৰ মাধ্যমিক শিক্ষা সংসদেও বিভিন্ন দিশ বিবেচনা কৰি এই সুবিধাসমূহ গ্ৰহণ কৰি শিক্ষা আগবঢ়াই আহিছে।

উচ্চতৰ মাধ্যমিক খণ্ডৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকললৈ গুণগত শিক্ষা আগবঢ়োৱাৰ লগতে যুগৰ প্ৰয়োজনীতা পূৰাবলৈ শিক্ষা সংসদে সময় সময়ে ইয়াৰ পাঠ্যক্ৰম আৰু পাঠ্যসূচীৰ সংশোধন কৰি আহিছে।

আমাৰ দেশৰ অৰ্থনীতিত অতি সাম্প্ৰতিক সংযোজন হ'ল 'পণ্য-সামগ্ৰী আৰু সেৱা কৰ' চমুকৈ জি এছ টি (Goods and Service Tax)— যাৰ প্ৰভাৱ দেশৰ প্ৰতিগৰাকী লোকৰ ওপৰত। আজিৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰী, কাইলৈ দেশৰ নাগৰিক। সেয়ে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে দেশপ্ৰেম আৰু দেশৰ প্ৰতি কৰ্তব্য পালনেৰে সংবিধানৰ প্ৰতি সন্মান জনাই নৱসংযোজিত জি এছ টিৰ বিষয়ে সম্যক জ্ঞান লোৱাৰ প্ৰয়োজন আহি পৰিছে। সেইমৰ্মে 'পণ্য-সামগ্ৰী আৰু সেৱা কৰ' শিৰোনামাৰে এটি পাঠ অৰ্থনীতিৰ এই পুথিখনৰ সৈতে পৰিশিষ্ট ৰূপত সংযোজন কৰা হৈছে। ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ বাবে অতি কম সময়তে এই পাঠটি লিখি প্ৰস্তুত কৰি দিয়া বাবে আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰত কৰ্মৰত অসম সন্তান অধ্যাপক হিৰণ্য কুমাৰ নাথলৈ আমি ধন্যবাদ জ্ঞাপন কৰিলোঁ। লগতে অনুবাদক তথা সম্পাদনা সমিতিৰ সমূহ সদস্য আৰু সমন্বয়কৰ অৰিহণাৰ শলাগ লৈছোঁ।

ছাত্ৰ সমাজৰ হিত সাধন আমাৰ প্ৰধান লক্ষ্য। এই হিত সাধনৰ বাবে বিজ্ঞজনৰ পৰা গঠনমূলক দিহা-পৰামৰ্শ আগ্ৰহেৰে আশা কৰিলোঁ যাতে পৰৱৰ্তী তাঙৰণসমূহ উন্নত ৰূপত আগবঢ়াব পৰা যায়।

শ্ৰীসীমান্ত কুমাৰ দাস
সচিব
অসম উচ্চতৰ মাধ্যমিক শিক্ষা সংসদ
বামুণীমৈদাম, গুৱাহাটী-২১

ভাৰতীয় সংবিধান

প্ৰস্তাৱনা

“আমি ভাৰতৰ জনগণে ভাৰতক এখন সাৰ্বভৌম, সমাজবাদী, ধৰ্মনিৰপেক্ষ, লোকতান্ত্ৰিক গণৰাজ্যৰূপে গঠন কৰিবলৈ, তথা ইয়াৰ সকলো নাগৰিকৰ বাবে, সামাজিক, অৰ্থনৈতিক আৰু ৰাজনৈতিক ন্যায়, চিন্তা অভিব্যক্তি, বিশ্বাস, ধৰ্ম আৰু উপাসনাৰ স্বাধীনতা, প্ৰতিষ্ঠা আৰু সুযোগৰ সমতা লাভ কৰিবলৈ আৰু তেওঁলোকে সকলোৰে মাজত ব্যক্তিৰ মৰ্যাদা তথা জাতীয় ঐক্য আৰু সংহতি সুনিশ্চিতকাৰী ভ্ৰাতৃভাব বৃদ্ধি কৰিবলৈ নিষ্ঠা সহকাৰে সংকল্প কৰি -- আমাৰ এই সংবিধানসভাত আজি ১৯৪৯ চনৰ নৱেম্বৰ মাহৰ ষষ্ঠবিংশ দিৱসত, ইয়াৰ দ্বাৰা এই সংবিধান গ্ৰহণ কৰিছোঁ, অধিনিয়মিত কৰিছোঁ আৰু নিজকে অৰ্পণ কৰিছোঁ।”

Textbook Development Committee

CHAIRPERSON, ADVISORY COMMITTEE FOR SOCIAL SCIENCE TEXTBOOKS AT THE HIGHER SECONDARY LEVEL

CHIEF ADVISOR

Tapas Majumdar, *Professor Emeritus of Economics,* Jawaharlal Nehru University, New Delhi

ADVISOR

Satish Jain, *Professor,* Centre for Economics Studies and Planning, School of Social Science, Jawaharlal Nehru University, New Delhi

MEMBERS

Harush Dhawan, *Lecturer*, Ramlla Anand College (Evening), New Delhi

Papiya Ghosh, *Lecturer,* 309, Godavari Hostel, Jawaharlal Nehru University, New Delhi

Rajendra Prasad Kundu, *Lecturer,* Economics Department, Jadavpur University, Kolkata

Sugato Das Gupta, *Assitant Professor,* CESP, Jawaharlal Nehru University, New Delhi

Tapasik Banerjee, *Research Fellow*, Kaveri Hostel, Jawaharlal Nehru University, New Delhi

MEMBER-COORDINATOR

Jaya Singh, *Lecturer*, Economics, Department of Education in Social Sciences and Humanities, NCERT, New Delhi

অসমীয়া অনুবাদ সমিতি

সমন্বয়ক তথা সম্পাদনা

ড° কন্দৰ্প কুমাৰ বৰ্মন
অধ্যাপক, অৰ্থনীতি বিভাগ
গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়

সমিতিৰ সদস্যসকল ঃ

ড° গায়ত্ৰী মেধি
সহযোগী অধ্যাপিকা, অৰ্থনীতি বিভাগ
বি. এইচ্. বি. মহাবিদ্যালয়, সৰুপেটা

ড° হেম চন্দ্ৰ ডেকা
সহযোগী অধ্যাপক, অৰ্থনীতি বিভাগ
ডিমৰীয়া মহাবিদ্যালয়, ক্ষেত্ৰী

ড° বিনয়ব্ৰত ৰাজখোৱা
সহযোগী অধ্যাপক, অৰ্থনীতি বিভাগ
চন্দ্ৰকমল বেজবৰুৱা মহাবিদ্যালয়,
টীয়ক, যোৰহাট

পৰিশিষ্ট ঃ 'পণ্য-সামগ্ৰী আৰু সেৱা কৰ'ৰ লেখক

ড° হিৰণ্য কুমাৰ নাথ
অধ্যাপক, অৰ্থনীতি বিভাগ
ছেম হিউষ্টন ষ্টেট ইউনিভাৰ্ছিটি
হান্সভিল, টেক্সাছ, আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰ

সমষ্টিবাদী অৰ্থবিজ্ঞান পৰিচয়

সূচীপত্ৰ

ভূমিকা

1. **প্ৰথম অধ্যায় ঃ সূচনা** ১
   - 1.1. সমষ্টিবাদী অৰ্থবিজ্ঞানৰ উদ্ভাৱন ৭
   - 1.2. এই পাঠ্যপুথিত সন্নিৱিষ্ট সমষ্টিবাদী অৰ্থবিজ্ঞানৰ বিষয়ে এক আভাস ৮
2. **দ্বিতীয় অধ্যায় ঃ জাতীয় আয় গণনা** ১৪
   - 2.1. সমষ্টিবাদী অৰ্থনীতিৰ কেতবোৰ মূল ধাৰণা ১৫
   - 2.2. আয়ৰ চক্ৰীয় প্ৰবাহ আৰু জাতীয় আয় গণনাৰ পদ্ধতিসমূহ ২৮
     - 2.2.1. উৎপাদন বা মূল্য সংযোজন পদ্ধতি ৩৩
     - 2.2.2. ব্যয় পদ্ধতি ৪১
     - 2.2.3. আয় পদ্ধতি ৪৪
   - 2.3. সমষ্টিবাদী অৰ্থনীতিৰ কেতবোৰ অভেদ
   - 2.4. দ্ৰব্য আৰু মূল্য
   - 2.5. মুঠ ঘৰুৱা উৎপাদন আৰু কল্যাণ
3. **তৃতীয় অধ্যায় ঃ মুদ্ৰা আৰু বেংক ব্যৱস্থা**
   - 3.1. মুদ্ৰাৰ কাৰ্যাৱলী
   - 3.2. মুদ্ৰাৰ চাহিদা
     - 3.2.1. লেনদেনৰ অভিপ্ৰায়
     - 3.2.2. লাভৰ কল্পনাপ্ৰসূত অভিপ্ৰায়
   - 3.3. মুদ্ৰাৰ যোগান
     - 3.3.1. বৈধ সংজ্ঞা ঃ সংকীৰ্ণ আৰু বিস্তৃত মুদ্ৰা

3.3.2. বেংক ব্যৱস্থাৰ দ্বাৰা মুদ্ৰাৰ সৃষ্টি

3.3.3. মৌদ্রিক নীতিৰ আহিলাসমূহ আৰু ভাৰতীয় ৰিজাৰ্ভ বেংক

4. **চতুৰ্থ অধ্যায় ঃ আয় নিৰ্ধাৰণ**

4.1. প্ৰত্যাশিত আৰু শেহান্ত

4.2. একেডাল ৰেখাত গতিশীল হোৱা আৰু ৰেখাডাল স্থানান্তৰ

4.3. উৎপাদনৰ বজাৰত হ্রস্বকালীন স্থিৰ দৰ নিৰ্ধাৰণ

4.3.1. সামগ্রিক চাহিদা ৰেখাৰ এটা বিন্দু

4.3.2. উৎপাদন বজাৰত ভাৰসাম্য চাহিদাৰ স্বয়ংক্রিয় পৰিৱৰ্তনৰ প্ৰভাৱ

4.3.3. গুণক প্ৰক্ৰিয়া

5. **পঞ্চম অধ্যায় ঃ চৰকাৰ; কাৰ্যাৱলী আৰু পৰিসৰ**

5.1. চৰকাৰী বাজেটৰ উপাদানসমূহ

5.1.1. ৰাজহ হিচাপ

5.1.2. মূলধনী হিচাপ

5.1.3. চৰকাৰী ঘাটিৰ পৰিমাপসমূহ

6. **ষষ্ঠ অধ্যায় ঃ মুক্ত অৰ্থনীতিত সমষ্টিবাদী অৰ্থনীতি বিজ্ঞান**

6.1. বৈদেশিক লেন-দেনৰ বিবৃতি

6.1.1. বৈদেশিক লেন-দেনৰ বিবৃতিৰ উদ্বৃত্ত আৰু ঘাট

6.2. বৈদেশিক মুদ্ৰাৰ বজাৰ

6.2.1. বিনিময় হাৰ নিৰ্ধাৰণ

6.2.2. পৰিৱৰ্তনশীল বিনিময় হাৰ

6.2.3. স্থিৰ বিনিময় হাৰ

6.2.4. পৰিচালিত ভাসমান

6.2.5. বিনিময় হাৰ পৰিচালনা ঃ আন্তৰ্জাতিক অভিজ্ঞতা

6.3. মুক্ত অৰ্থনীতিত আয় নিৰ্ধাৰণ

6.3.1. মুক্ত অৰ্থনীতিত জাতীয় আৰ অভেদ বা সাদৃশ্য

6.3.2. ভাৰসাম্য উৎপাদন আৰু বাণিজ্যৰ পৰিভাষা

6.4. বাণিজ্য ঘাটি, সঞ্চয় আৰু বিনিয়োগ অৰ্থনৈতিক পৰিভাষা

7. **পৰিশিষ্ট ঃ পণ্য-সামগ্ৰী আৰু সেৱা কৰ**